Uitgave van de Vereniging tegen de Kwakzalverij
vereniging tot evaluatie van alternatieve behandelmethoden
en tot bestrijding van kwakzalverij

actieblad
tegen de kwakzalverij

september 2002
jaargang 113
nummer 5

Martin van Amerongen (1941 - 2002)

C.N.M. Renckens

Op 11 mei van dit jaar overleed de journalist Martin van Amerongen aan de gevolgen van slokdarmkanker. Na een briljante journalistieke carrière, van redacteur van *Vrij Nederland* tot hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*, deed hij begin 2001 op zijn vaste pagina in *De Groene* verslag van de hem recent meegedeelde fatale diagnose. De ziekte was, zo schreef hij onderkoeld, inoperabel. Het moeilijkst – zo schreef hij ook – had hij het gevonden het zijn kinderen te vertellen. De enorm productieve en daardoor soms wat slordige stilist Van Amerongen heeft zich in zijn artikelen nimmer uitgesproken over alternatieve geneeswijzen. Het dichtste erbij kwam een stuk tegen uitgeverij Ankh Hermes, waarvan hij nooit en te nimmer ook maar één boek zou lezen. Na de fatale diagnose begon Van Amerongen de mogelijkheden van een alternatieve therapie te overwegen. Niet zozeer uit zichzelf, maar, zoals vaak gebeurt, op aandrang van zijn omgeving bezocht hij een natuurgenezeres. In een interview in *VN* deelde hij mee dit consult halverwege te hebben beëindigd: haar capriolen waren niet bestand tegen zijn – zoals hij zelf zei – natuurlijke scepsis. In een tv-interview met Frènk van der Linden, opgenomen en uitgezonden enkele weken voor zijn dood, gaf hij een saillant detail over dit abortieve consult. Na het beantwoorden van een aantal vragen verzocht de genezeres Van Amerongen zijn schoenen uit te trekken. Dit deed voor hem de deur naar de alternatieve kankertherapie stevig dicht.

Het begrip 'kwakzalver'

Om de vaardige pen van Martin van Amerongen nog eenmaal aan onze lezers voor te leggen, treft u hieronder een stuk van zijn hand aan. Het gaat onder andere over het begrip 'kwakzalver', een geliefd onderwerp in onze Vereniging sinds het Gerechtshof te Amsterdam meende beter dan wij te weten wat hieronder verstaan mag worden. Het artikel heeft daarnaast ook raakvlakken met een deelonderwerp binnen de kwakzalverijbestrijding dat door de VtdK tot nu toe te stiefmoederlijk werd behandeld: kwakzalverij binnen de geestelijke gezondheidszorg. Op dit terrein waar wetenschap en pseudowetenschap moeilijk te onderscheiden zijn en waar effectiviteitsonderzoek op grote methodologische problemen stuit (wordt zelfs de briljante Freud niet door velen een kwakzalver genoemd?), is overigens voor geïnteresseerden goed nieuws te melden. Naast het nu vier jaar bestaande tijdschrift *The Scientific Review of Alternative Medicine*

Vincent Mentzel

(SRAM) is in maart 2002 de eerste aflevering verschenen van een nieuw tijdschrift, gewijd aan de kwakzalverij op het gebied van klinische psychologie, psychiatrie en sociaal werk: *The Scientific Review of Mental Health Practice* (SRMHP). Een moedige, heldhaftige en dringend noodzakelijke poging in de goede richting. Martin van Amerongen zou het ongetwijfeld prachtig gevonden hebben. Hij ruste in vrede. ●

Voor inlichtingen en abonnementen van de SRMHP schrijven naar: 59 John Glenn Dr., Amherst, NY 14228-2197, USA. Het blad kost $70 per jaar. E mail: pjaszka@prometheusmail.com. Voor geïnteresseerden in de SRAM geven wij ook daarvan het adres: Meghan French, Editor SRAM, adres: 59 John Glenn Dr., Amherst, NY, 14228, USA. E mail: mfrench@prometheusmail.com. Ook de SRAM kost $70 per jaar.

INHOUD

Een kwakzalver en een charlatan

Ik sla het vakblad *De Journalist* open en tuimel achterover van verbazing. Daarin staat de beslissing afgedrukt die de Raad voor de Journalistiek heeft genomen inzake de klacht van Jean Foudraine ('de klager') tegen Johanna Fortuin ('betrokkene').

Martin van Amerongen

Johanna Fortuin is sociaal-psychologe en publiciste. Jean Foudraine is psychiater en schrijver, onder meer van het boek *Wie is van hout?* Blijkens een artikel in *Het Parool* heeft Johanna Fortuin geen hoge dunk van Foudraine, noch van zijn schrifturen. Vandaar dat zij hem 'een kwakzalver' heeft genoemd. Foudraine boos. Het heeft hem klanten gekost, zei hij vervolgens tegen de Raad voor de Journalistiek, die de klacht vervolgens gegrond verklaarde. Wat zullen we nou krijgen? De zaak Johanna Fortuin lijkt als twee druppels water op de zaak Boudewijn Büch versus Eldert Willems, die voor diezelfde Raad voor de Journalistiek is uitgevochten. Willems is aan de Vrije Universiteit gepromoveerd op zijn eigen gedichten, poëtisch kachelhout waar geen touw aan vast te knopen is. Op grond hiervan noemde Büch Willems een 'charlatan'. Ook Willems stapte naar de Raad voor de Journalistiek, die de beledigde dichter even later in het gelijk stelde.Terzijde zij opgemerkt dat het geïncrimineerde proefschrift (*ARPH, kunstfilosofische onderzoekingen*) bij verschijning in den brede is weggehoond en neergesabeld. Er is iets mysterieus aan de hand. De Raad voor de Journalistiek bestaat uit mensen van wie ik, voor zover ik de dames en heren ken, zonder bedenkingen een tweedehands auto zou durven kopen. Het zijn achtenswaardige, onbekrompen lieden als Ageeth Scherphuis, Herman van Run, Toos Faber-de Heer en Frank Kuitenbrouwer. Zij komen regelmatig, in wisselende samenstelling, bijeen en behandelen de klacht van deze of gene die valselijk is geciteerd, wiens embargo is geschonden of wiens trouwfoto van het penantkastje is gejat. De Raad voor de Journalistiek is, anders dan de officiële rechter, een kosteloos en snelwerkend instrument, dat de zich geschoffeerd wanende burger een redelijk uitzicht op genoegdoening biedt. Journalisten maken natuurlijk fouten, net zoals postbestellers en kaakchirurgen, en er is niets tegen als zij af en toe op de vingers worden getikt. Of het echter tot de tuchtrechtelijke competentie behoort te beoordelen of iemand wel of niet een kwakzalver of een charlatan is waag ik te betwijfelen. Dat zijn normale, volkomen aanvaardbare adjectieven in het publieke discours en het is bespottelijk dat de ene journalist de andere journalist gaat verbieden dit soort termen te gebruiken.

De veroordelingen van Johanna Fortuin en Boudewijn Büch zijn extra *interessant tegen de achtergrond* van de discussie die is losgemaakt door mr. B.J. Asscher, de president van de Amsterdamse rechtbank. Die heeft laten weten een voorstander te zijn van een journalistieke 'gedragscode', een soort referentiekader voor zijn beslissingen op mediagebied. Thans tast Asscher, zegt hij, nog al te vaak in het duister als hij zich in kranteland waagt. Maar als de beslissingen van de Raad voor de Journalistiek meer prestige en structuur krijgen, zou een soort journalistieke jurisprudentie ontstaan, waaraan de rechter zijn overwegingen kan toetsen Dat moet dus allemaal met kracht worden voorkomen. Het lijkt, als je Asscher hoort, of er wonderwat mis is in de journalistiek in Nederland, waar in werkelijkheid de bedaardste kranten ter wereld verschijnen. Er zijn marginale meningsverschillen, die vervolgens voor de Raad voor de Journalistiek worden uitgevochten, een geachte, maar door weinigen serieus genomen instantie. Van een echte sanctie is geen sprake. Je krijgt geen boete, je wordt niet berispt en je wordt niet je vakbond uitgegooid. Het ergste wat je kan overkomen is, dat de uitspraak in het kleinst voorhanden zijnde lettercorps op pagina 32 van *De Journalist* wordt afgedrukt - 'De Raad acht de klacht gegrond. Aldus vastgesteld ter zitting van de Raad op 18 september 1993 door...' En dan volgen de namen van al die dames en heren van wie wij Foudraine geen kwakzalver en Willems geen charlatan mogen noemen.

Wat staat ons, opiniërende journalisten, straks allemaal te wachten? Halverwege deze malle discussie werd Asscher geïnterviewd in *Vrij Nederland*. Hij bleek, naar men kon vermoeden, een rustige, beschaafde man. Zijn favoriete opinieerder, zei hij, is Jan Blokker. Dezelfde Blokker die G.P. Hoefnagels een ramp voor de wetenschap, Albert Mol een specialist in viespelaardij, Josine van Dalsum de Sarah Bernhardt van de Watergraafsmeer en Ferry Hoogendijk de hoofdluis van de Nederlandse journalistiek heeft genoemd. Allemaal wáár, wie – behalve Hoefnagels, Mol, Van Dalsum en Hoogendijk – zal het ontkennen? Als Asscher en de zijnen zich echt wat aan de journalistieke tuchtrechters gelegen laten liggen, mag dat allemaal niet meer en zal zijn favoriete opinieerder een andere betrekking moeten zoeken. Want zulke kwalificaties zijn, naar de nieuwste maatstaven gemeten, allemaal 'onvoldoende gemotiveerd' (de Raad over de kritiek op Foudraine) en 'onnodig grievend' (de Raad over de kritiek op Willems). Ik ken Johanna Fortuin. Dat is een van de verstandigste mensen van Nederland, wat je niet van Jean Foudraine kunt zeggen, al was het alleen al omdat hij een aanhanger van de Baghwan is, voor diens overlijden een voortvluchtige toverkol zonder vaste woon- of verblijfplaats. Als Johanna Fortuin deze Foudraine een kwakzalver belieft te noemen, heeft ze daar alle reden toe. Ik ken Boudewijn Büch. Zijn literaire smaak is gevormd door eersterangs dichters als Goethe, Rimbaud en Baudelaire. Als hij op grond hiervan de zevenderangs dichter Willems als een charlatan kwalificeert, dient dit oordeel serieus te worden genomen. Geen rechter en geen Raad voor de Journalistiek behoort haar of hem (of mij) daarover berispend toe te spreken. ●

Het ergste wat je kan overkomen is, dat de uitspraak in het kleinst voorhanden zijnde lettercorps op pagina 32 van De Journalist wordt afgedrukt

Dit stuk staat in de bundel 'Een helle Veeg', uitgegeven door *De Groene Amsterdammer* in 1993.

Heyendaalcommissie voor PAOG &
De Vereniging tegen de Kwakzalverij
Nijmegen 12 april 2002

Studiedag Omgaan met alternatieve geneeswijzen

De interesse onder de bevolking voor alternatieve geneeswijzen is groot. Ook uit het dierenrijk wordt tegenwoordig belangstelling getoond. Zo berichtte de *NRC* onlangs over acupressuur voor epileptische kanaries en Reiki voor angstige honden. Recent werd in Nijmegen een interessante studiedag voor artsen en apothekers rondom het thema van de alternatieve behandelwijzen verzorgd. In de studieprogramma's geneeskunde en farmacie is er voor dit onderwerp te weinig plaats ingeruimd terwijl menig hulpverlener in zijn praktijk toch te maken krijgt met patiënten die zich tot de alternatieve geneeswijzen hebben gewend. Bijvoorbeeld omdat ze naast de door hun arts voorgeschreven medicijnen alternatieve middelen willen gebruiken of omdat de alternatieve therapie die de patiënt verkiest strijdig is met hetgeen de reguliere behandelaar beoogt. Ook kan men in een professioneel contact staan met collega-hulpverleners die zelf alternatieve methoden toepassen zoals bijvoorbeeld de homeopathisch arts of de complementair werkende verpleegkundige. Het doel van de dag was dan ook om deels te voorzien in de kennislacune en om handvatten aan te reiken voor het omgaan met de alternatieve geneeswijzen in de dagelijkse geneeskundige praktijk zonder daarbij al te veel concessies te hoeven doen. Onderstaand verslag bevat wat persoonlijke impressies van deze boeiende dag en een selectie van informatie waarvan ik dacht dat die met name voor verpleegkundigen interessant kan zijn.

Rob Keukens

Waarom artsen niet alternatief zouden moeten werken

Het spits werd afgebeten door de voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, vrouwenarts Renckens die zonder omwegen de alternatieve geneeswijzen als flauwekul bestempelde en radicaal van mening was dat artsen die zich daaraan bezondigen (2,2 % van alle artsen in Nederland) gecorrigeerd moeten worden. Renckens gaf een overzicht van de bloeiperiode van de alternatieve geneeswijzen. Een fenomeen overigens dat in tegenstelling tot wat velen veronderstellen eigenlijk van recente aard is en de periode vanaf 1975 beslaat. Opmerkelijk is dat de opmars van het alternatieve samenvalt met de enorme vooruitgang die er op veel terreinen in de reguliere geneeskunst is geboekt. Toch lijkt de groei van de alternatieve geneeswijzen de laatste jaren wat afgevlakt te zijn. In 1981 ging 4% van de bevolking naar de alternatieve genezers, in 1990 was dat 6%, een percentage dat sindsdien redelijk stabiel is gebleven. Opvallend is dat hoger opgeleiden veel vaker gebruik maken van alternatieve genezers dan lager opgeleiden: 9,5% vs. 3.6%. Na het historisch overzicht en de presentatie van enig cijfermateriaal ging Renckens in op de vraag waarom zijns inziens artsen geen alternatieve geneeswijzen zouden moeten toepassen. Voornaamste bezwaar is dat zij zich niet aan de wetenschappelijke spelregels houden hetgeen hem tot de fraai geformuleerde conclusie voerde dat de systematiek van de *evidence based medicine* voor de reguliere geneeskunst een pijnbank is maar voor de alternatieve geneeskunde een brandstapel.

Toepassen van kruiden in de zorg

Al zal vrijwel geen zinnig mens zijn geriefelijke bestaan in zijn doorzonwoning willen verruilen met het harde bestaan van dicht bij de natuur levende mensen, vol hitte of kou, met kindersterfte, besmettelijke ziekten en andere ongemakken, op de een of andere manier spreekt het geromantiseerde leven dat zij leiden toch velen in het rijke westen aan. Het dicht bij de natuur staan, het dagelijks leven dat doorspekt is met magie, de overgeleverde eeuwenoude kennis; dat alles wordt door menigeen gezien als een benijdenswaardige manier van zijn. Een bestaan dat misschien zelfs superieur is aan het leven dat de van zichzelf vervreemde en door elektronica omgeven westerse mens leidt. De belangstelling voor kruidengeneeskunde past ook in die verheerlijking van het harmonieuze natuurlijke. Echter, natuurlijk is niet altijd gezond, dat bewijst de malariamug iedere dag weer. Bovendien kleven er wel meer bezwaren aan de toepassing van natuurlijke middelen, zoals kruiden, in de gezondheidszorg. Professor P. de Smet, apotheker, besteedde in zijn glasheldere betoog aandacht aan drie aspecten van de toepassing van kruiden. Hij ging in op de werkzaamheid van de middelen, de kwaliteit en de veiligheid.

Wat de werkzaamheid betreft kan men kort over zijn. Wanneer gekeken wordt naar onderzoeken die wetenschappelijk gezien door de beugel kunnen dan is er volgens hem geen enkel kruid dat beter scoort dan conventionele middelen. De kwaliteit van de middelen is sterk wisselend omdat het zeer moeilijk is te standaardiseren en die wisselende kwaliteit heeft vanzelf-

sprekend weer gevolgen voor de werkzaamheid en de veiligheid van het middel. Niet alleen doordat de middelen niet gestandaardiseerd zijn loopt de gebruiker risico. Uit onderzoek blijkt dat het nogal eens voorkomt dat de kruidenmiddelen verontreinigd zijn door pathogene bacteriën en virussen, giftige metalen, pesticiden, gewone geneesmiddelen of dat men er per vergissing sterk toxische kruiden in heeft verwerkt. Recente voorbeelden daarvan zijn het verwarren van de Japanse en de Chinese steranijs en het gebruik in vermageringstabletten van de Guang Fangji in plaats van Fangji. Consumptie van deze natuurlijke preparaten kwam onlangs een aantal Belgische vrouwen te staan op verwoeste nieren. Bovendien kunnen er vele bijwerkingen optreden. Bijwerkingen die zo divers en verhuld kunnen zijn, bijvoorbeeld omdat er een ruime tijdspanne zit tussen de inname van het middel en de bijwerking, dat de traditionele ervaring van lokale kruidenmengers ontoereikend is om dit allemaal te kunnen overzien. Bovendien laat volgens De Smet de kwaliteit van de productinformatie regelmatig te wensen over en had hij twijfels over de mate waarin gecontroleerd wordt of de Warenwet Kruidenpreparaten wordt nageleefd. De Smet had de indruk dat de incidentie van bijwerkingen hoger lag dan er werkelijk gemeld werd. Ook wees hij op de gevaren van interacties met conventionele middelen. Als voorbeeld gaf hij dat knoflook de werking van sommige HIV-remmende middelen afzwakte. Het zou goed zijn, gezien het grote aantal mensen dat deze middelen gebruikt om standaard in de verpleegkundige anamnese te vragen naar de consumptie van dergelijke preparaten. Richtlijnen voor conventionele zorgverleners bestaan uit het aan de patiënt ontraden van wat onveilig is of lijkt, informatie verstrekken over de risico's en eventueel het registreren van het gebruik en de bijwerkingen. In het laatste het geval moet dat gemeld worden aan de bevoegde instanties, waaraan, indien mogelijk, een monster van het bewuste middel gezonden moet worden.

(Meer informatie is te krijgen op www.ex.ac.uk/phytonet/phytojournal/deSmetweb)

Alternatieve geneeskunst in de oncologie

De hoogleraar medische oncologie professor Wagener sprak over de verleidelijkheid van de alternatieve geneeskunst voor de patiënt met kanker. Het is moeilijk uit te maken is hoeveel mensen met kanker zich wenden tot de alternatieve geneeskunst. Onderzoeksgegevens leveren een brede spreiding op. Er worden percentages tussen de 9 en 91 genoemd (bij dat laatste getal is bidden inbegrepen). De patiënten die voor het alternatieve kiezen zijn vaker dan gemiddeld relatief jong, van het vrouwelijke geslacht, hebben een hoger inkomen en een hogere opleiding en hun ziekte is al vaak zo gemetastaseerd dat ze zich in een fase bevinden waarin nog slechts palliatieve zorg rest. Volgens Wagener is de alternatieve geneeskunst aantrekkelijk omdat ze op basis van simpele etiologische redeneringen en geschraagd door de in het sociaal netwerk van patiënten vigerende anekdotische bewijzen voor de werkzaamheid van niet-reguliere benaderingen, de patiënt een instrument in handen geeft waarmee de angst en wanhoop te lijf kunnen worden gegaan. De nadruk op de eigen wil van de patiënt en de structuur die bijvoorbeeld diëten bieden verschaft een gevoel van controle en daardoor hoop op vertraging van het ziekteproces of zelfs genezing. Wanneer oncologische patiënten gevraagd worden naar de effecten van de alternatieve geneeswijzen dan zeggen velen dat ze er baat bij hebben omdat het als natuurlijker wordt beleefd en omdat er sprake is van minder bijwerkingen. Sommigen stellen zelfs dat ze er door genezen zijn. Anderen weten niet precies wat het effect is en een enkeling meent dat de alternatieve aanpak haar of hem heeft geschaad. Negatief tonen de patiënten zich over de scepsis bij reguliere artsen en over de kosten die gepaard gaan met diëten van Houtsmuller en Moerman. Wagener ging tot slot in op de vraag hoe de reguliere hulpverlener zich naar zijn smaak het best kan verhouden tot de patiënt die overweegt om van alternatieve gebruik te maken. De beslissing ligt natuurlijk bij de patiënt maar hij zou het niet aanraden. Uitleg over de therapie, wijzen op de (financiële) belasting voor patiënt en diens gezin en ingaan op de niet bewezen effecten van de alternatieve geneeskunst maakt deel uit van de informatie. Bij patiënten die al gebruik maken van de alternatieve geneeskunst moet vanzelfsprekend ook hun autonomie in deze gerespecteerd worden en acht Wagener het bestrijden van hun keuze contraproductief mede doordat het hem niet aangaat mensen hoop te ontnemen.

Bij mensen die de reguliere zorg helemaal afwijzen kun je de risico's daarvan met de patiënt en diens familie bespreken en hen proberen te overtuigen van de effecten van curatieve dan wel palliatieve zorg maar uiteindelijk sta je, als de ander volhardt in zijn stellingname, machteloos.

Complementaire zorg

Professor van Dam, als psycholoog verbonden aan het Antoni van Leeuwenhoek ziekenhuis te Amsterdam ging in op de door veel verpleegkundigen gepraktizeerde complementaire zorg. Verpleegkundigen zijn enthousiaste pleitbezorgers van de alternatieve geneeswijzen die door hen liever complementaire of aanvullende zorg wordt genoemd. Zo blijkt uit een onderzoek dat 69% van de ondervraagde verpleegkundigen (tegen 11% van de artsen) er voorstander van is dat de alternatieve geneeswijzen in het basispakket van de ziektekostenverzekeringen opgenomen worden en een toenemend aantal beoefent een brede staalkaart aan opmerkelijke, met de biologie of natuurkunde niet verenigbare absurde therapieën zoals de reflexologie, de fyto- of aromatherapie en Reiki. Vandaar dat Van Dam stelde dat hoewel *evidence based nursing* tegenwoordig hoog in het vaandel staat, er feitelijk sprake is van *belief based nursing*. Van Dam ging nader in op de onwetenschappelijke verpleegkundige interventie van de *therapeutic touch* (TT) en de wijze waarop deze methode dankzij onder meer het Van Praag Instituut en door het ministerie van VWS verstrekte subsidie aan de werkgroep complementaire behandelwijzen, meer en meer voet aan de grond krijgt. Van Dam stelde dat er geen veiligheidsrisico's aan TT kleefden en dat het geen effect heeft behalve dan misschien op de verpleegkundigen zelf. Het zijn vaak toegewijde en goedwillende verpleegkundigen die TT toepassen en voor hen heeft de methode wellicht een latente functie en is TT een instrument om vorm te geven aan hun toewijding en om het beroep te verbijzonderen omdat het gewone, namelijk troost en hoop bieden, misschien te gewoon en alledaags voor hen is. Maar dergelijke psychologische en sociologische verklaringen, zoals bijvoorbeeld ook het verlangen van verpleegkundigen deel te nemen aan het medisch circuit, om de populariteit van TT te verklaren zijn speculatief. Toch blijft het een interessante vraag waarom zoveel op zich verstandige, relatief hoog

Toch blijft het een interessante vraag waarom zoveel op zich verstandige, relatief hoog opgeleide verpleegkundigen onbewijsbare zaken aannemen die strijdig zijn met alle ratio.

opgeleide verpleegkundigen onbewijsbare zaken aannemen die strijdig zijn met alle ratio. Al met al vond hij dat je TT zou moeten gedogen - ook om verpleegkundigen niet te demotiveren - maar niet subsidiëren, dat 'kwakinstituten' als het Van Praag Instituut bestreden moeten worden en dat het eventuele verbieden van praktijken als deze een taak is voor de inspectie.

Placebo's

De Friese huisarts Veenema verduidelijkte wat uitdagend dat magie en sprookjes niet beperkt blijven tot de wereld van het alternatieve maar dat ook de reguliere geneeskunst er niet van is gevrijwaard. Hij illustreerde zijn betoog aan de hand van vele aansprekende raadselachtige voorbeelden, zoals dat je bij pijn het beste een wit pilletje kan geven en dat grote capsules beter werken dan kleine. Je zou de behandelsituatie waarin twee partijen hun geformaliseerde rol spelen kunnen opvatten als een ritueel waarbinnen de dokter bepaalde handelingen uitvoert waarbij het succes van die handelingen af zal hangen van de mate waarin de legitimatie die de dokter gebruikt geloofwaardig is. De ene hulpverlener die met stelligheid een in de culturele context aanvaardbare rationale geeft voor een bepaalde door hem toegepaste techniek zal meer succes hebben dan de andere die met minder geloof in eigen kunnen zijn behandeling aan de man brengt. Opmerkelijk is dat hier de effecten dus los staan van de intrinsieke waarde van de therapie maar alles te maken hebben met de overtuigingskracht van het ritueel. Mensen die via de diagnose een naam kunnen geven aan hun kwaal herstellen eerder, ongeacht of de diagnose klopt. Kortom een placebo-effect. Veenema citeerde de Amerikaanse psychiater Balint die opmerkte dat de dokter zelf het belangrijkste geneesmiddel is. De term placebo, die letterlijk 'ik zal behagen' betekent, gaat terug tot de 14e eeuw toen er een speciaal soort dodenmis mee werd aangeduid: 'Placebo Domino in regione vivorum', een vesper die pas gezongen werd na een forse donatie.

Placebo-effecten spelen al eeuwen lang een belangrijke rol in de geneeskunst. In de dagelijkse huisartsenpraktijk blijkt uit onderzoek dat er bij om en nabij de helft van het aantal patiënten geen zekere diagnose te stellen valt en dat juist deze categorie baat heeft bij placebo's. De diagnose is vaak niet meer dan een verlegenheidsuitspraak, het is de persoonlijke interpretatie van de arts inzake slecht omschreven klachten. De verbetering die zich vaak voordoet, doet bovendien de dokter ook nog geloven in zijn aanpak. Deze therapeutische illusie versluiert het inzicht dat de meeste aandoeningen *self limiting* zijn en dus zonder welke ingreep dan ook uit zichzelf verdwijnen. Kortom, stelde Veenema, diagnose en therapie zijn soms irrelevant en de meest voorkomende ziekte is de diagnose zelf. Placebobehandelingen, overigens een grotendeels onbegrepen fenomeen aangezien er vele determinanten in een ingewikkelde interactie met elkaar bij betrokken zijn, grijpen in op de subjectieve beleving van de kwaal en zijn met name effectief bij pijn, misselijkheid, milde vormen van depressie en hoge bloeddruk.

De wet BIG is nauwelijks een effectief middel tegen kwakzalverij, het strafrecht biedt daartoe wat meer aanknopingspunten.

De hulpverlener doet er volgens Veenema goed aan om consequent te vragen welke aanpak in het verleden bij de patiënt heeft geholpen, de patiënt aan te raken en positieve verwachtingen uit te spreken. Een hoog sociaal aanzien bleek eveneens een robuuste bekrachtiger.

Gezondheidsrechtelijke aspecten

De laatste lezing die ik bijwoonde was die van mr. Josephus Jitta, vicepresident van de Rechtbank in Amsterdam. Hij was voorzitter van de strafkamer in de geruchtmakende zaak tegen de macrobioot Nelissen. Jitta ging in zijn zorgvuldig opgezette bijdrage uit van genezers die zich buiten het normale medische circuit bevinden. Ook op hen zijn de WGBO en de BIG-wet van toepassing. De wettelijke verplichtingen die daarin neergelegd zijn gelden dus eveneens voor de alternatieve behandelaars zoals informatieplicht, dossierplicht, geheimhoudingsplicht en het in acht nemen van de zorg van een goed hulpverlener. Dat laatste is een ietwat vaag begrip waarmee bedoeld wordt dat er conform professionele standaarden gehandeld wordt. Dit is problematisch bij alternatieve behandelaars omdat daar die standaarden ontbreken. De wet BIG is nauwelijks een effectief middel tegen kwakzalverij, het strafrecht biedt daartoe wat meer aanknopingspunten. Van een kwakzalver die iemand met een dodelijke ziekte afraadt zich daarvoor regulier te behandelen en/of slechts een onzinnige behandeling geeft, kan gezegd worden dat hij 'voorwaardelijk opzet' heeft op benadeling van de gezondheid van betrokkene of op diens uiteindelijke dood aan de oorspronkelijke ziekte. De ziekte moet dan wel voldoende gedocumenteerd zijn en er moet sprake zijn van aantoonbare causaliteit. De bodem onder een strafrechterlijke aanpak van alternatieve geneeswijzen valt vaak weg omdat de patiënt immers bij volle bewustzijn een autonome keuze voor die behandeling heeft gemaakt en de gevolgen daarvan ook accepteert. Het is niet strafbaar om bestraling af te wijzen en in plaats daarvan een dieet te volgen van de arts Moerman, die alweer in 1956 fijnzinnig schreef dat joden als 'kankercellen de wereld overwoekeren en de zuiverheid van het ras bedreigen'.

Randvoorwaarden inzake een effectieve toepassing van het strafrecht zijn volgens Jitta dat slachtoffers aangifte moeten doen – artsen zouden hen daartoe kunnen stimuleren – en dat het ziekteverloop goed wordt vastgelegd en dat een arts de causaliteit tussen behandeling en gevolg vaststelt.

Tot slot

Het was een studiedag die ook een verpleegkundig gehoor had verdiend. De vragen waar artsen en apothekers mee zitten over hoe ze zich moeten verhouden tot patiënten of collega's die geen boodschap hebben aan de spelregels van de wetenschap zijn dezelfde die de verpleegkunde beroeren. Immers, opmerkelijk veel verpleegkundigen wensen de complementaire zorg als essentieel onderdeel van hun werk te beschouwen en deinzen er inmiddels niet voor terug de patiënten met de meest merkwaardige behandelingen te confronteren. Zo schijnen er verpleegkundigen te zijn die bij mensen die nog maar net hersteld zijn van de clini-clowns met een luit langs het bed gaan om hen met rustgevende muziek te vermeien. En er zijn er die zich in navolging van de Amerikaanse psychiater Tarq bezig houden met voodoopraktijken door mensen op afstand te behandelen. Er worden talloze cursussen gegeven op dit vlak en niet zelden worden de kosten daarvan (deels) voor rekening genomen door de werkgevers van de deelnemers. Er bestaat een krachtige lobby om allerlei alternatieve (oncontroleerbare) interventies, zoals het toepassen van muziek of *therapeutic touch*, op te nemen in de canon van de verpleegkunde, complementaire

zorg dringt meer en meer de leerplannen van verpleegkundige opleiding binnen zonder dat sceptische geluiden en gezond verstand deel uit maken van dat opleidingsaanbod en de overheid heeft zelfs subsidie verleend aan de AVVV die onder meer is besteed aan de Basisopleiding Complementaire Zorg, een vervolgopleiding voor verpleegkundigen en verzorgenden. Het betreft hier een samenwerkingsverband van de verpleegkundige Werkgroep Complementaire Zorg en het Mondriaan College voor Zorg te Delft. Volgens de initiatiefnemers zullen cursisten in theorie en praktijk leren hoe zij complementaire interventies kunnen inpassen in het zorgproces.

Minister Borst heeft de twijfelachtige kanten van de financiële ondersteuning voor dit doel aan de AVVV onderkend en ingezien dat het een ongelukkige besteding is van belastinggeld. Ze heeft dan ook op 28 februari 2002 in een brief aan de Vereniging tegen de Kwakzalverij laten weten dat ze op de hoogte is van de subsidie via de AVVV aan de Werkgroep Complementaire Zorg maar dat ze niet gelukkig is met een besteding van subsidiegelden aan dergelijke 'behandelingen'. Gelet op de eenmaligheid ervan zal ze het er maar bij laten. Op de valreep van haar bewind toch nog een verstandig besluit. ●

Onder economen

Toen wij in 1994 door buitenlandse geestverwanten erop werden geattendeerd dat de Nederlandse afvaardiging naar het Europese COST B 4 project over *nonconventional medicine* bestond uit twee *hard core* alterneuten (de antroposofisch arts Dr. C.W. Kramer en de anesthesist-analgesioloog-acupuncturist J.H.Engelbart), informeerden wij natuurlijk direct bij het ministerie van VWS waarom ze dat in godsnaam gedaan hadden.

C.N.M. Renckens

Grote verbazing en verlegenheid aldaar: men wist er niets van en moest later met de boodschap komen dat het COST B4 project over alternatieve geneeskunde (waarvan het eindrapport in 1999 verscheen) behandeld werd door het ministerie van Economische Zaken, omdat het hier technologische samenwerking en/of onderzoek betrof! De economen dachten: *alternatieve geneeskunde, daar* moeten alternatieve artsen naar toe! Veel andere Europese landen deden hetzelfde maar België, bijvoorbeeld, vaardigde professor Betz af, een vooraanstaand en eminent criticus van de alternatieve geneeskunde. Toen verbaasden wij ons nog over de neuswijsheid van die economen , maar dat economen weinig tot geen bezwaar hebben tegen alternatieve opvattingen, is ons in de erop volgende jaren steeds duidelijker geworden. Zo kennen wij allen professor Rutten, jarenlang de hoogste ambtenaar van het ministerie van Economische Zaken, naar wiens nieuwjaarbericht in de ESB altijd halsreikend werd uitgezien. Deze secretaris-generaal was de rechterhand van Lubbers en de leermeester van Zalm. Hij was altijd al een zeer behoudzuchtig en rechts katholiek, maar heeft de laatste jaren zeer veel publieke aandacht getrokken met zijn voorspelling dat er op 11 april 2002 in het Spaanse dorpje Garabandal miraculeuze dingen te gebeuren stonden, waaronder ook de genezing van zieken. Eerder was in dat dorpje de maagd Maria al eens verschenen aan vier meisjes. Voorspellen in de economie was altijd al moeilijk, maar Rutten kwam er nu ook achter dat voorspellen op grond van martelaarsverhalen van bijna duizend jaar geleden ook niet erg betrouwbaar is. Toen hij zich die bewuste avond met zo'n tweehonderd volgelingen op de berghelling bevond, bleef het natuurwonder uit. Aanvankelijk gaf Rutten zijn 'rekenfout' toe, later zouden er toch nog wat berichten verschijnen over zieken die zich na de bedevaartstocht toch verbeterd voelden. Een ander voorbeeld is de inmiddels aan kanker overleden Groningse hoogleraar informatietechnologie Tjerk Huppes, die zich enkele jaren geleden samen met de chirurg Rob Wesdorp presenteerde als 'hoogleraar/kankerpatiënt' en op de spirituele psycho-oncologische tour ging. Zij produceerden in 2000 onder andere de CD Rom 'Met kanker kun je leven', bedoeld als bron van troost en steun voor kankerpatiënten. Insiders beluisteren reminiscenties aan het Heleen Dowling Instituut van Marco de Vries. Er gingen inmiddels ruim 40.000 over de toonbank. Huppes en Wesdorp richtten ook de stichting Assaglioli op, te bezoeken op www.assaglioli.nl. Een niet onbelangrijke derde is de voormalige chef economie van *NRC Handelsblad* Jurriaan Kamp, aan wiens bekering tot de New Age Allard Hoogland in het *Hollands Maandblad* van mei 2002 behartigenswaardige woorden wijdde. Kamp is oprichter en hoofdredacteur van het Rotterdamse *Ode*, een blad dat geheel gedrukt wordt op recycled papier en dat ingaat tegen het 'gangbare denken' in onze tijd. Hoogland liet zien dat *Ode* een schrijnend gebrek aan intellectuele integriteit vertoont, dat het de wetenschap als 'grootste georganiseerde religie' ziet en dat het naar willekeur schrapt in vertaalde teksten van auteurs (als Mario Vargas Lloso) die dat toch niet kunnen controleren. In het novembernummer van 2001 werd onder de titel 'Wat werkt bij kanker' een serie *kwakzalvers gepresenteerd*, die gemeen hadden niets werkzaams tegen kanker te bieden te hebben. Eerder had Kamp zich een bewonderaar betoond van Ivan Illich, die met zijn *Medical Nemesis* (1975) een zeer eenzijdige en grotendeels volstrekt onzinnige aanklacht tegen de moderne geneeskunde schreef. Zichzelf vergeleek Kamp eens met Einstein. Maar niemand maakt het zo bont als monetair econoom Eduard Bomhoff, die sinds kort namens de LPF de volksgezondheid als minister mag dienen. Elders in dit blad frist Tamboer uw geheugen ter zake nog eens op. In het *Actieblad* van januari 2002 besteedden wij reeds aandacht aan zijn opvattingen. Een verklaring voor dit type curieuze warhoofdigheid bij sociale wetenschappers zochten wij toen in het boek van Gross en Levitt met de benijdenswaardig mooie titel *Higher Superstition* en als ondertitel *The academic left and its quarrels with science.* (1994, herziene druk 1998). Uit dit alarmerende boek blijkt dat

Rob Wesdorp

Tjerk Huppes

er niet alleen onder het gewone publiek veel misvattingen leven over de wetenschap, maar dat de bètawetenschappen, zeker in de VS, te kampen hebben met zeer veel onheuse en pseudo-geleerde kritiek vanuit faculteiten als sociologie, recht, geschiedenis, economie etc. De kritiek van Gross en Levitt op wat zij in een niet geheel gelukkige woordkeus de 'academic left' noemen is vernietigend. Onder deze *academic left* verstaan de auteurs die universitaire kringen, waarin wetenschappelijke strengheid is vervangen door ideologisch aangedreven wetenschapskritiek.

Hiërarchie en jaloezie

Voor de verklaring van de populariteit en invloed van deze aanvallen op de reguliere wetenschap geven de schrijvers een interessante suggestie. Zij stellen dat er een veelal onuitgesproken, maar toch reële epistemologische hiërarchie zou bestaan tussen de verschillende wetenschappen (p.12). De harde, exacte wetenschappen staan bovenaan en produceren betrouwbare kennis. Historici produceren over het algemeen betrouwbare feiten, maar speculeren te veel. De economische wetenschap beschikt over een strenge methodologie, maar is in haar veronderstellingen vaak veel te simplificerend. De sociale wetenschappen verschuilen hun impressionisme en subjectiviteiten vaak achter uitgebreide statistiek, maar verliezen meer gezag naarmate ze meer theoretisch zijn. De literaire kritiek genoot eens veel aanzien, maar is 'subjective beyond hope of redemption'! De auteurs verklaren een deel van de aanval op de harde wetenschappen uit een verlangen van de andere wetenschappen om hun eens ingenomen hoge positie te herwinnen. Het verschijnen van het boek leidde ook tot een conferentie van de *New York Academy of Sciences* in 1995 met de titel *The Flight from Science and Reason*, waarvan het verslag ook in boekvorm verscheen (Ed. Gross, Levitt en Lewis; Johns Hopkins University Press, 1996) en dat een zeer diepgravende en moeilijke analyse gaf van het tanend gezag van rede en wetenschap. De auteurs wijzen erop dat veel natuurwetenschappers schouderophalend voorbij gaan aan die redeloze kritiek, omdat die immers nauwelijks invloed heeft op het alledaagse wetenschapsbedrijf. Het gevaar ervan is echter wel dat talrijke studenten van de betreffende faculteiten deze manier van denken wordt bijgebracht en uit die *rank and file* worden toch later juristen, politici e.d. gerekruteerd! Dat is met de benoeming van Bomhoff tot minister van VWS nu ook in ons land een feit geworden. De VtdK-inlichtingendienst kan u ook onthullen waarop de 'homo universalis' (Piet Borst over Bomhoff) zijn uitspraken over de alternatieve geneeskunde baseerde. Hij las twee boeken: *Love & Survival* van D. Ornish (Harper Collins Publishers) en *The Best Alternative Medicine* van K.R. Pelletier (Simon & Schuster).

Korte vreugde?

De vreugde in kwakzalverskringen over de benoeming van Bomhoff is uiteraard groot, maar ons lijkt die feestvreugde voorbarig. Bomhoff heeft er al overduidelijk blijk van gegeven, dat uitspraken uit het verleden geen garantie bieden voor de toekomst. De man die vorig jaar nog beweerde dat er een slordige 10 miljard extra naar de volksgezondheid zou moeten, zette nu zijn handtekening onder het Budgettair Kader Zorg, waarin een ruimte van iets meer dan 1 miljard over vier jaar is afgesproken. Rene Zwaap betitelde de econoom in *De Groene Amsterdammer* niet ten onrechte als 'minister – 180° – Bomhoff'. En natuurlijk is het voor de kwakzalvers een niet te onderschatten voordeel dat er nu een minister van VWS regeert, die – net als zij zelf – het verschil tussen rode hond en gele koorts niet kent, maar nogmaals, het vasthouden aan eerder gedane uitspraken is niet Bomhoff's sterkste kant en bij het bewerken van een 'voortschrijdend inzicht' ter zake zal de VtdK gaarne behulpzaam zijn: een schone taak. Toch valt niet helemaal uit te sluiten dat wij nog wel eens naar minister Borst zullen terugverlangen. ●

Literatuur

Gross P, Levitt N. Higher Superstition. The academic left and its quarrels with science. Johns Hopkins University Press, Baltimore en Londen. 1998. ISBN 0 8018 5707 4, 328 blz..

Een andere kijk op het dierenrijk

C.N.M. Renckens

Kwakzalverij in Ouwehands Dierenpark te Rhenen

Op 3 juni 2002 werd door het bestuur van de VtdK het volgende schrijven gericht aan de directie van het Ouwehands Dierenpark, waar twee orang oetans met resp. libidogebrek en keelinfectie, werden gemagnetiseerd door de strijkster Anneke Dorman: 'Volgens berichten in de media (*De Telegraaf, Het Parool* e.a.) is er in uw fraaie dierenpark de laatste tijd een paranormale genezeres actief bij het behandelen van zieke dieren. De Vereniging tegen de Kwakzalverij is hierover zeer verontrust en wil een krachtig protest laten horen. De werkzaamheid van paranormale therapieën als magnetiseren en gebedsgenezing is nimmer aangetoond en recente tragische gebeurtenissen – waarbij een bekende Nederlandse betrokken was, alsmede Jomanda – zouden in dit opzicht toch ook de leiding van het Ouwehands Dierenpark tot nadenken hebben moeten gestemd. De deconfiture en schandelijke uitspraken van Jomanda inzake Millecam zijn onder andere te verklaren uit het feit dat haar zelfvertrouwen af en toe wordt opgekrikt als er respectabele mensen of instituten zijn die van haar diensten gebruik maken. Het is ons bekend dat zij in september 1998 ook optrad in uw Dierenpark, toen zij – afschuwelijk! – tijdens het Knuffelberenweekend voor geld de lievelingsknuffels van kinderen kwam 'instralen'. En nu dan paranormale behandeling van zieke of depressieve apen (Sibu en Bella) door genezeres Anneke Dorman: een betreurenswaardige zaak. U moet toch op de hoogte zijn van het droevige resultaat van de acupunctuur- en waterbehandeling van het olifantje Bo Gyi in Emmen: het beestje overleed binnen de kortste keren. Waarom is er geen gewone dierenarts aan uw Dierenpark verbonden en mocht dit wel het geval zijn: wat moet hij hier wel van denken?

De Vereniging tegen de Kwakzalverij is van mening van dierentuinen in ons land niet alleen vermaak kunnen bieden, maar ook een educatieve taak hebben. Welnu, het publiekelijk consulteren en fêteren van genezers, die nauwelijks anders dan als kwakzalvers moeten worden be-

Tijdens het Knuffelberenweekend werden voor geld de lievelingsknuffels van kinderen 'ingestraald'.

Sibu wordt gemagnetiseerd door de strijkster Anneke Dorman.

schouwd, is daarmee in schrille tegenspraak. Wij doen een dringend beroep op uw instituut om in de toekomst dit type hulpverleners en kermisklanten buiten de poorten te houden.

Hoogachtend, etc.'

Het antwoord van de directie van Ouwehand d.d. 8 juni was niet overtuigend. Men heeft begrip voor de reserves onzerzijds jegens de 'paranormale behandelingen', maar meent dat er geen sprake is van kwakzalverij. Bovendien is alles in goed overleg gegaan met de vaste dierenarts van Ouwehand, de heer Jan Bos, die altijd een vetorecht heeft.

De VtdK is over de rol van de dierenarts zeer verontrust en heeft zich derhalve op 17 juni via een brief gericht tot de Adviesgroep Dierenartsen van de Ned. Ver. v. Dierentuinen om aldaar steun te krijgen voor haar bezwaren tegen de oprukkende veterinaire kwakzalverij in de vaderlandse dierentuinen.

Reeds op 8 juli 2002 ontving uw bestuur een erg geruststellende brief van de aan Diergaarde Blijdorp verbonden W. Schaftenaar, voorzitter van de Veterinaire adviesgroep van de NvD. Hij wees eerst op de vooruitgang die zijn vakgebied in de afgelopen jaren heeft bereikt, dankzij de toegenomen wetenschappelijke kennis. Maar 'Toch zullen zich – net als in de reguliere (dier)geneeskunde – altijd problemen blijven voordoen, waar geen op wetenschappelijke feiten gebaseerde oplossing voor bestaat. Juist voor deze problemen kunnen suggesties vanuit het management van de dierentuin of het publiek verwacht worden om zogenaamd alternatieve geneeskundige te raadplegen. De leden van de Adviesgroep zijn van mening dat het inroepen van zogenaamde alternatieve geneeskundigen buiten hun eigen competentie ligt en door hen dan ook niet actief wordt ondersteund. Indien het management van een dierentuin het inroepen van zogenaamde alternatieve geneeskundigen ondanks het negatieve advies van de dierenarts die aan de dierentuin verbonden is, toch gewenst acht, dan valt dit geheel buiten de verantwoordelijkheid van de dierenarts.' Aldus het schrijven van Schaftenaar. Uw bestuur is ingenomen met deze stellingname van een invloedrijk gezelschap in de wereld van de Nederlandse dierentuinen en spreekt de wens uit dat deze mag leiden tot eliminatie van deze vorm van veterinaire mishandeling van dieren die hun bijdrage aan het vermaak en de educatie van de bezoekers toch al betalen met een verblijf in gevangenschap.

Dierenhomeopathie op HBO-niveau

Er zijn – in de humane noch in de veterinaire geneeskunde – van overheidswege erkende opleidingen alternatieve geneeskunde. Het is dus een vorm van kwakzalverij in het kwadraat als er niet alleen opleiding wordt aangeboden in een alternatieve geneeswijze, maar als daar dan ook tegelijkertijd bij wordt gesteld dat de opleiding erkend of bijna erkend is door overheid (of verzekeraars). Recent werd de VtdK geattendeerd op zo'n pretentieuze opleiding: de opleiding tot dierenhomeopaat aan de ' Hogeschool Amersfoort', een opleiding 'op HBO-niveau'. Volgende de aanprijzingen op de website van de school (http://www.schoolvoorhomeopathie.nl/) streeft men naar erkenning binnen de maatschappij en de oppervlakkige dierenvriend, die last heeft van geneeskundige krampen zal vast wel denken, dat zo'n HBO-niveau daarbij wel doorslaggevend zal zijn en schrijft zich in. Aan de opleiding zijn verschillende lekenhomeopaten verbonden en twee beruchte homeopathische dierenartsen (Westerhuis, oprichter van de Werkgroep Homeopathie van de KNMvD, en mevr. Sonnaville-Ellinger, bekend van de homeopathische aanpak van MKZ). De overige docenten worden als volgt beschreven:

Hildegard Dijkgraaf: 'Heeft sinds 1976 in Weerselo haar praktijk voor Dierhomeopathie. Ze heeft zeer veel praktijkervaring met alle mogelijke dieren en heeft veel ervaring met lesgeven, onder meer aan de Homeopathie opleiding Theophrastus te Almelo'.

Evelien van de Kamp: 'Heeft een praktijk voor klassieke homeopathie en behandelt naast mensen ook dieren. Vooral dieren met gedragsproblemen, waar veterinair weinig aan te doen is, hebben haar interesse. Ze doet sinds vijf jaar gedragsspreekuren op het gedragsinstituut van Martin Gaus en behandelt daar honden tijdens een interne training'.

Arjen Pasma: 'Ik heb 12 jaar gewerkt in het onderwijs en ik volgde vanaf 1981 de vierjarige dagopleiding Homeopathie en Natuurgeneeskunde in Hilversum. Ik heb een praktijk sinds 1985 en ik woon op

een prachtige plek in Munnekeburen in de zuidoosthoek van Friesland. Behandeling met homeopathie van mensen of dieren maakt voor mij geen verschil: ik doe het even graag. Van jongs af aan zijn er dieren om mij heen en ik pas bij de behandeling van dieren dezelfde regels toe als bij mensen'.

Op 19 juli 2002 heeft de VtdK daarom toch nog maar eens een brief geschreven aan de 'directeur' van deze opleiding, de heer Maurice Grégoire. Wij wezen hem erop dat hoewel hij vrij is om opleidingen naar keuze te verzorgen op zijn school, hij zich dient te realiseren dat er geen plaats is in het arbeidsveld voor zelfstandig functionerende dierhomeopaten. De Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde heeft de uitoefening van de diergeneeskunde, behoudens enkele met name genoemde uitzonderingen, immers uitdrukkelijk voorbehouden aan dierenartsen. Onder de uitoefening van de diergeneeskunde wordt o.a. verstaan het als beroep onderzoeken van een dier en het voorschrijven of toepassen van een behandeling. Wij stelden ook het als zijn (morele) plicht te beschouwen dat hij zijn leerlingen erop zou wijzen welke de wettelijke beperkingen van de beroepsmatige praktische toepassing van de homeopathie bij dieren zijn. De Vereniging tegen de Kwakzalverij – zo maakten wij Grégoire diets – zal het onbevoegd uitoefenen van de diergeneeskunde nadrukkelijk blijven bestrijden.

De onwettige activiteiten van enkele aan de opleiding verbonden – en hierboven genoemde – docenten die, volgens de op de website gegeven informatie, in weerwil van Artikel 1 van de Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde, zelfstandig en beroepsmatig de homeopathie bij dieren bedrijven heeft uw bestuur (via een kopie van deze brief) ter kennis gebracht van de Afdeling Diergezondheid van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het lijkt ons onverstandig en nogal provocerend dat zij zo met hun wetsovertredingen te koop lopen. Ook de KNMvD en de Utrechtse faculteit werden van onze bezwaren op de hoogte gebracht. De VtdK kreeg massale bijval van allen die zich verantwoordelijk voelen voor de diergezondheid en de kwaliteit van vee en vlees in ons land. Zowel de KNMvD (via algemeen secretaris Dt. Tj. Jorna), de heer Pluimers, *Chief Veterinary Officer* op het ministerie van LNV als de decaan van de faculteit Diergeneeskunde prof.dr. A.W.C.A. Cornelissen lieten blijken onze bezorgdheid te delen en zullen streng optreden tegen overtreding van de wet. Men stelde met zo veel woorden dat deze opleiding, die overigens niet rijksgesubsidieerd is, waardoor het ministerie van Onderwijs niets kan doen, opleidt tot wetsovertreder. Daartegen is helaas op grond van de in ons land geldende vrijheid van onderwijs niets te ondernemen! ●

Clara Ruizendaal ontmaskerd door 'Opgelicht'

Het TROS tv programma 'Opgelicht', dat eerder veel bekendheid kreeg toen het de leugens van Groen Links kamerlid Tara Singh Varma wereldkundig maakte, wijdde zijn gehele uitzending van 14 mei 2002 aan Clara Ruizendaal, een bekende paranormale, orthomoleculaire en spirituele genezeres uit Hoogland nabij Amersfoort.

C.N.M. Renckens

Deze vrouw aan wie de VtdK reeds eerder aandacht schonk in haar *Actieblad* van september 2000 en die in het tv programma B&W van 14 oktober 1999 debatteerde met Renckens (en een reclamepatiënt meebracht, die haar verloofde bleek te zijn!) was in 2000 en 2001 veelvuldig in de publiciteit, schreef een boek en het Clara Ruizendaal Instituut kreeg daarop een grote toeloop van patiënten te verwerken. Er ontstond zelfs een wachtlijst en de omzet steeg volgens haar oud-medewerkers in de uitzending tot ruim anderhalve ton (guldens) per maand! Het programma bracht verder het volgende aan het licht: haar medewerkers waren grotendeels door Ruizendaal zelf opgelicht en waren vaak na enkele maanden 'opleiding' al goed genoeg om zelf patiënten te gaan behandelen. Zij werden daarbij door Ruizendaal onder grote druk gezet om altijd veel en dure 'orthomoleculaire supplementen' voor te schrijven, waarop het Instituut flinke winst maakte. Regelmatig werd de pin-apparatuur onklaar gemaakt om het contant afrekenen te bevorderen. Patiënten werd ten onrechte wijs gemaakt, dat zij de recepten wel vergoed zouden krijgen van hun verzekeraars, hetgeen vrijwel nimmer het geval was. Juist voor dit doel was er zelfs enige tijd een gepensioneerd arts bij Ruizendaal in dienst, maar deze maakte snel dat hij weg kwam. Ruizendaal leende van haar medewerkers aanzienlijke sommen gelds om het Instituut te 'redden' en dat geld kwam nooit terug. Ook deed zij herhaaldelijk een grote greep uit de bedrijfskast voor haar privé uitgaven – onder andere tijdens een vakantie op Curaçao – terwijl de salarissen van haar personeel niet konden worden betaald. 'Opgelicht' stuurde ook een kerngezonde neppatiënt naar Ruizendaal bij wie allerlei lichamelijke en geestelijke afwijkingen werden vastgesteld, die ook met dure supplementen behandeld moesten worden.

De ware motieven van Ruizendaal zijn door dit programma op treffende en overduidelijke wijze aan het licht gebracht en ex-patiënten van haar die zich ook benadeeld voelen zouden er goed aan doen om hun geld terug te eisen (u kunt u ook melden bij de VtdK, die wellicht - als het om grote aantallen gaat - een adviserende of coördinerende rol kan vervullen). De enige wanklank in het programma was dat werd verwezen naar de website van de MBOG, Maatschappij ter Bevordering der Orthomoleculaire Geneeskunde, die een lijst van 'bona fide' orthomoleculairen publiceert. Ruizendaal was echter zelf lid van deze MBOG, een kwakzalversclub bij uitstek, waarvan de voorzitter dr. E.F. Vogelaar, klinisch chemicus, jarenlang intensief met Ruizendaal samenwerkte! Nu distantieert men zich pijlsnel van haar, maar benadrukt moet worden dat de hele 'orthomoleculaire geneeskunde' volstrekte nep is. ●

Een videoband van de uitzending over Ruizendaal is tegen betaling van € 32 te bestellen via www.tros.nl.

Volksgezondheid volgens Eduard

Kees Tamboer

EEN MONETARIST op Volksgezondheid, kan dat wel goed gaan? Ho, wacht even. We hebben het over Eduard Bomhoff, en dat is een econoom die op heel veel markten thuis is. Hij kan lyrisch schrijven over 'mijn vriend Verdi', schuwt het debat niet met de bekende dominee Nico ter Linden over de vraag of Jezus met lichaam en al uit zijn graf is verrezen en kruist onbevreesd de degens met Nederlands grootste kankerspecialist, Piet Borst. Vooral die laatste confrontatie is pikant.

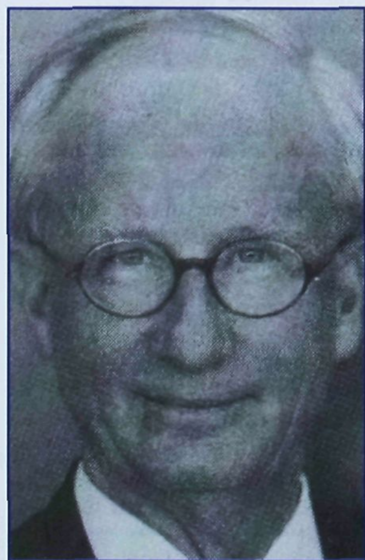

© RVD 2002

Eduard Bomhoff

Anderhalf jaar geleden schreef professor Borst een mooi stuk over een kwestie die hem hoog zit: 'Terwijl wij steeds beter weten hoe ons lichaam werkt, hoe ziekte ontstaat en hoe kwalen gericht voorkómen of bestreden kunnen worden, gaan patiënten in drommen naar alternatieve genezers met hun negentiende-eeuwse geneeskunst'. Borst is een nuchtere medicus, die daar niets van moet hebben. 'Geen serieuze dokter wil terug naar voodoo-geneeskunde'. Dat was tegen Bomhoffs zere been.

'Gezond nieuwjaar' zette hij 30 december 2000 boven zijn tegenaanval. 'Acupunctuur bestaat al vijfduizend jaar. En het helpt'. En: 'Ayurveda dateert van 5500 jaar voor Borst. En Ayurvedische behandelingen hebben wetenschappelijk bewezen heilzame werking'. En: 'In Amerika zijn chiropractors nu de op twee na grootste beroepsgroep onder de medici, na huisartsen en tandartsen'. En het nut van van chiropraxie is bewezen. Er is nog veel meer tussen hemel en aarde wat professor Piet Borst niet begrijpt, maar professor Eduard Bomhoff wel. Liefde – voor God en de medemens – wordt aanbevolen in weer andere boeken die voor collega Borst niet rationeel genoeg zijn. Er is een onderzoek onder 232 oudere hartpatiënten van de *Dartmouth Medical School* in Amerika geweest, weet Bomhoff, dat uitwees dat de sterftekans na een hartoperatie 'drie keer kleiner was voor religieuze patiënten dan voor agnostici of atheïsten. Liefde voor de medemens helpt ook, want 'boze en eenzame mensen sterven ook eerder aan een hartkwaal'. Bomhoff heeft wel een verklaring voor 'die botte houding van veel artsen tegenover alternatieve geneeskunde': het eigenbelang – researchgeld voor Borst en patiënten voor de neuroloog – hebben ze rationeel voor ogen. Maar dat egoïsme gaat ten koste van patiënten.

Piet Borst

Wat kunnen we van de LPF-minister van Volksgezondheid verwachten? Dit: in elk ziekenhuis zet hij naast iedere neuroloog een chiropractor, bij iedere cardioloog een diëtiste die een paar maanden stage heeft gelopen in India of China, en naast de ziekenhuispredikant een therapeut die helpt met yoga of meditatie. Zo pakt het kruidenvrouwtje uit Gouda de wachtlijsten aan. ●

Dit stuk verscheen eerder in *Het Parool* van 19 juli 2002

Jaarvergadering

Zaterdag 12 oktober,

11.00 - 13.00 uur,
Felix Meritis,
Keizersgracht 324, Amsterdam
Bereikbaarheid:
tramlijnen 1, 2 en 5

Agenda

1. Opening
2. Jaarverslag van de secretaris
3. Jaarverslag van de penningmeester, voorstel tot contributieverhoging naar € 25 per jaar.
4. Verslag van de kascommissie en benoeming nieuw lid kascie.
5. Modernisering communicatie met de leden: website, elektronische nieuwsbrief, restyling *Actieblad.*
6. Toespraak door Dr. R. Baratz, voorzitter van de Amerikaanse VtdK, *The Campaign Against Health Fraud.*
7. Bestuursverkiezing. De Vries en Harms treden volgens rooster af. Het bestuur stelt voor als nieuwe bestuursleden te benoemen prof.dr.R.A.P. Koene, internist en dr.J.T. Lumeij, dierenarts.
8. Bespreking begroting en plannen 2001/2002
9. Jaarrede van de voorzitter
10. Wat verder ter tafel komt
11. Rondvraag en sluiting. ●

OPROEP

Elektronische nieuwsbrief

Ten einde het contact met onze leden te verbeteren en in verband met de plannen voor een elektronische nieuwsbrief zouden wij graag over het e-mail adressen van onze leden beschikken. In het Actieblad verschenen hiertoe twee oproepen. De nieuwsbrief zal naar verwachting begin 2003 verschijnen.

We hebben nu in totaal 170 e-mail adressen (14% van het ledenbestand). Wellicht heeft een substantieel deel van onze leden geen e-mail of stelt de nieuwsbrief niet op prijs. Wij zouden graag een beroep willen doen op de leden die nog niet gereageerd hebben met het verzoek bijgesloten kaart in te vullen en per omgaande aan ons te retourneren. ●

F.S.A.M. van Dam, secretaris

Baat niet, schaadt wél

Sint-janskruid, een veelgebruikt middel tegen milde depressies dat zonder recept verkrijgbaar is, zorgt er mogelijk voor dat een chemokuur tegen kanker minder goed aanslaat.

Joop van de Leemput

Het verstorende effect van het populaire supplement, dat verkrijgbaar is in drogisterijen en reformzaken, kan optreden tot drie weken nádat mensen zijn gestopt met het innemen ervan. Sint-janskruid heeft de naam een onschuldig middeltje te zijn en behoort tot de best verkochte alternatieve middelen. Of het echt helpt tegen milde depressies is ondanks veel studies onduidelijk.

De waarschuwing dat het kruid de concentraties van de chemotherapie met het geneesmiddel Irinotecan verlaagt, is afkomstig van drs. Ron Mathijssen, van de afdeling Interne Oncologie, Erasmus MC-Daniël den Hoed. Hij maakte melding van zijn studiebevindingen hierover afgelopen april, op een bijeenkomst van de *American Association for Cancer Research* in San Francisco. Dit leverde een lawine aan Amerikaanse mediaknipsels op, en reacties tot uit Italië en China, maar aan Nederland ging de waarschuwing voorbij.

Aangenomen wordt dat Sint-janskruid reageert op meer voorgeschreven medicijnen dan alleen bepaalde chemotherapeutica. Dit vanwege de interactie van het kruid met enzymen van het cytochroom P450-systeem. Een van de enzymen uit dit systeem (CYP3A4) is betrokken bij de omzetting van meer dan de helft van alle voorgeschreven medicijnen. Drs. Ron Mathijssen promoveert 6 november op 'Irinotecan: van klinische farmaco-kinetiek naar farmaco-genetica.'

Maretak

Een ander alternatief middel dat mensen met kanker gebruiken is maretak (of mistletoe). Alternatieve artsen schrijven onder meer Iscador voor, gemaakt van een waterig extract van de maretak. Dit zou het immuunsysteem activeren, celdeling in tumoren remmen en andere effecten bewerkstelligen die direct of indirect gunstig zijn voor mensen met kanker.

Oncologisch chirurg prof. Alexander Eggermont van Erasmus MC-Daniel den Hoed zegt over alternatieve middelen die bereid zijn van maretak: "Het zijn keer op keer ongecontroleerde studies waarin wordt geclaimd dat mistletoe-preparaten werkzaam zijn bij patiënten met kanker. Er zijn inmiddels drie grote gerandomiseerde trails verricht naar de waarde van maretak-preparaten in patiënten met melanoma, hoofd-hals tumoren en mensen met longkanker. In geen van deze drie onderzoeken, die wél correct waren uitgevoerd, was sprake van enige activiteit van het middel. Het is erg te betreuren dat de claims blijven circuleren dat maretak zou werken en dat de middelen door sommige artsen in Nederland worden aangeraden of voorgeschreven. Sommige patiënten kopen de preparaten zelfs op eigen kosten in Duitsland." ●

Bron: Monitor, uitgave van Erasmus MC, Rotterdam.

Nieuwe bestuursleden

Prof.dr. R.A.P. Koene (1938, Maastricht) studeerde van 1956 tot 1964 geneeskunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Van 1965 tot 1969 volgde hij de opleiding tot internist in het Sint-Radboudziekenhuis te Nijmegen. In 1969 en 1970 werkte Koene in het *Massachusetts General Hospital te Boston*, alwaar hij zich verder bekwaamde in de klinische Nierziekten en laboratoriumonderzoek deed op het gebied van de transplantatie. In 1980 werd hij benoemd tot hoogleraar in de Nefrologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Van 1982 tot 2001 was hij hoofd van de afdeling Nierziekten van het Universitair Medisch Centrum St Radboud te Nijmegen en van 1992 tot 1999 tevens voorzitter van de Cluster Inwendige Specialismen.

Koene was van 1974 tot 1987 voorzitter van de Transplantatie Werkgroep Nederland en van 1984 tot 1988 voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Nefrologie. Hij heeft wetenschappelijk onderzoek verricht op de volgende terreinen: transplantatie-immunologie, klinische transplantatie, experimentele glomerulonefritis, erytropoëtine, hypertensie. Binnen het AZN toonde hij zich fervent tegenstander van de introductie van acupunctuur door de afdeling anesthesiologie. Hij was initiator van de Nijmeegse PAOG cursus Omgaan met alternatieve geneeswijzen, die op 12 april 2002 i.s.m. met de VtdK werd georganiseerd. ●

Dr. J.T. Lumeij (1951) is als universitar hoofddocent verbonden aan de Faculteit der Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Hij is gespecialiseerd in inwendige ziekten van gezelschapsdieren en in de vogelgeneeskunde. In Europa en in de Verenigde Staten geniet hij faam als vogelspecialist . Sinds 1985 is hij hoofd van de afdeling vogels en bijzondere dieren van de hoofdafdeling gezelschapsdieren.Hij organiseerde ongeveer 20 congressen en symposia met betrekking tot zijn vakgebied en is auteur van ongeveer 200 artikelen. Naast zijn werkzaamheden aan de Universiteit Utrecht is hij oprichter van de *European College of Avian Medicine and Surgery* (1992) en de *Dutch Society for Wildlife Health* (2001). Hij heeft momenteel bestuursfuncties binnen deze organisaties en binnen de *European Board for Veterinary Specialisation* en de Stichting Martina de Beukelaar.

Hij is getrouwd (1987) en heeft een zoon (1989) en een dochter (1991). Als hobby heeft hij zeilen op het IJsselmeer en de Nederlandse kustwateren en voorts is hij actief betrokken bij grofwildbeheer. Hij heeft de pest aan kwakzalvers en heeft als lijfspreuk: *Ceterum censeo homeopathiam esse delendam.* ●

COLOFON

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres Harmoniehof 7
1071 TC Amsterdam
tel: 020-6739479, werk: 020-5122482
e-mail: secretariaat@antikwak.nl,
website: www.antikwak.nl,

Bestuur
Voorzitter C.N.M. Renckens, vrouwenarts, Hoorn
Secretaris prof.dr. F.S.A.M. van Dam
Penningmeester I.H. Harms, dierenarts, Hardenberg
Leden P.M. Siegel, psychiater, Amsterdam
dr. A.P.M. van Dam, medisch adviseur Den Haag
mr. Th. Douma, advocaat, Haarlem
C.P. van der Smagt, huisarts, De Bilt
prof.dr. H. Timmerman, hoogleraar farmacochemie, Voorschoten
W.M. Veenema, huisarts, Joure
H. de Vries apotheker, Heerenveen,
W. Zijp tandarts, Enkhuizen
Adviserende leden S. Lelie, geneeskundig inspecteur (i.r.) Middelburg
P.C. Bügel, psycholoog, Groningen
Erelid I.A. van de Graaff, apotheker, Rotterdam.
Redactie B. van Dien, E-mail: NTTDK.r@xs4all.nl
Aanleveren van kopij op Wordperfect 5.1 of Word

Postgiro van de vereniging: 32237 ten name van de penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.
De contributie bedraagt thans minimaal € 22,70 zulks met inbegrip van een abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij; voor studenten en leerlingverpleegkundigen € 4,50; begunstiger wordt men door schenking aan de vereniging van minimaal € 227,-.

Correspondentie

't Hart antwoordt

Premorbide kwakzalverspersoonlijkheid

In het juli-nummer zag ik mijzelf opgevoerd als 'premorbide kwakzalverspersoonlijkheid.' De auteur van het artikel, Renckens zelf neem ik aan, deelt eerst over mij mee dat ik slechts één literaire prijs heb gekregen en door Libris niet bij de acht beste schrijvers uit de tweede helft van de twintigste eeuw werd gezet. Mij dunkt, waren meer prijzen mijn deel geweest en zou ik wel één van die acht zijn geweest, dan zou dat toch voor de evaluatie van mijn opvattingen over alternatieve geneeswijzen, naar ik mag hopen, geen enkel verschil hebben gemaakt. Of zijn literaire prijswinnaars wel gerechtigd kwakzalvers te prijzen? Waaruit volgt dat die opmerkingen over literaire prijzen en de acht van Libris volstrekt irrelevant zijn in deze discussie (overigens heb ik vier prijzen gekregen: de Multatuli-prijs, de Greshoff-prijs, de Gouden Strop en een prijs van *Svenska Academika*).

Wat Houtsmuller betreft: waar ik tegen protesteerde en nog steeds tegen protesteer is dat zo iemand door Renckens op één lijn gesteld wordt met Jomanda. Volkomen terecht heeft de rechter dan ook gezegd dat Houtsmuller door Renckens geen kwakzalver genoemd mocht worden.

Wat Phosetamin betreft: dit middel wordt in Duitsland door reguliere artsen voorgeschreven en is in alle apotheken als een regulier geneesmiddel verkrijgbaar. Niets alternatiefs, of homeopathisch of kwakzalverachtigs geldt voor dit middel.

Wat Jomanda betreft: aan Renckens is blijkbaar ontgaan dat ik naast de door hem genoemde column later onder de titel 'Kwakzalvers' nog een column in de *GPD*-bladen over deze dame heb geschreven naar aanleiding van de dood van Sylvia Millicam. Deze column stuur ik mee.

Met vriendelijke groeten,
Maarten 't Hart

Renckens antwoordt

Schrijvers hebben niet meer verstand van politiek, geneeskunde, voetballen en het weer dan de gemiddelde burger. Toch meende ik er verstandig aan te doen de lezers van het *Actieblad* te informeren over 't Harts positie in onze letterkunde, omdat het risico van verspreiding van een ongewenst gedachtegoed bij een schrijver, die volgens zijn biografie op het Schrijversnet een 'eenzame, maar niet vergeten positie' bekleedt in de literaire wereld, minder snel zal gaan dan bij bijvoorbeeld een Nobelprijswinnaar. Diezelfde doorgaans betrouwbare site maakte ook slechts melding van die ene prijs, hoewel de prijs voor de beste misdaadroman uit 1994 wel werd genoemd. Ik feliciteer 't Hart met de andere prijzen, maar wil hem vooral aanspreken op zijn in columns gedane uitspraken. In die columns aarzelt 't Hart niet om zich als bioloog te presenteren en juist daar wringt de schoen. Anders dan andere wetenschappers/columnisten als Borst, Plasterk, Bügel en Dunning koos 't Hart in de Houtsmuller-affaire partij tegen diens kritici en gebruikte daarbij de meest curieuze argumenten. Ik noemde ze in mijn stuk. Onbegrijpelijk blijft dat 't Hart de acties en uitspraken van een publiciteitsbeluste ex-ballerina als Jomanda gevaarlijker en ernstiger vindt dan de loze beloftes die Houtsmuller deed. Naar een internist wordt toch veel eerder geluisterd dan naar zo'n kermisklant? Natuurlijk ziet hij aan de hand van Millecams ziektegeschiedenis ook wél gevaren van alternatieve geneeswijzen bij kanker – ja, wie niet? –, maar als Houtsmuller niet dankzij de inspanningen van de VtdK en ondanks 't Harts stellingname over het hoogtepunt van zijn roem heen was geweest, dan was Millecam wellicht niet bij Broekhuyse, Dankmeijer of Koonen terechtgekomen, maar bij Houtsmuller. De afloop was dan echt niet anders geweest. Over de bezwaren tegen Phosetamin en Nysileen zullen we het maar niet meer hebben. Dat lijken mij in dit verband, eerlijk gezegd, paarlen voor de zwijnen. ●

C.N.M. Renckens

Politieke dilemma's rond alternatieve geneeswijzen: rationele besluitvorming of vertolking van de volkswil?

Symposium Felix Meritis, Amsterdam, 13 oktober 2002:

Programma

14.00 - 14.30.	'**The legal and political** position of quackery and alternative medicine in the United States'. **Dr.R. Baratz**, voorzitter Amerikaanse *Campaign against Health Fraud*
14.30 - 14.40	**Discussie**
14.40 - 15.10	'**Kwaliteitseisen** in de geneeskunde, hoe ze te omzeilen. De Europese Gemeenschap en zijn beleid inzake alternatieve geneeswijzen.' **Prof.dr. W. Betz**, hoogleraar huisartsgeneeskunde, VU Brussel
15.10 - 15.20	**Discussie**
	Pauze
15.40 - 16.10.	'**Ziektekostenverzekeraars** en alternatieve behandelwijzen: principes of de makkelijkste weg?' **Dr.A.P.M. van Dam**, chirurg n.p., medisch adviseur van o.a. AZIVO, Den Haag en bestuurslid VtdK.
16.10 - 16.20	**Discussie**
16.20 - 16.50	**De Inspectie** voor de Gezondheidszorg en gevaarlijke kwakzalverij?'. **Prof.dr. J.H. Kingma**, Inspecteur-Generaal voor de Gezondheidszorg.
16.50 - 17.00	**Discussie**